

הידור מצוה בתוספת ההדסים

שאלה: מהו המקור למנהגנו בקהילות קודש תימן יע"א שמוסיפים באגודת הלולב ענפים רבים של הדס-שוטה, ומה הטעם לכך?

תשובה: מנהג תוספת הדס שוטה, מנהג קדמון הוא, וזכור בהדיא בדברי הגאונים ורבוותא קמאי. ולפי כמה פירושים, נזכר כבר בגמרא. וגאון עוזנו מהרי"ץ בעץ חיים (ומובא בפסקי מהרי"ץ הלכות לולב סעיף כ"ב), ויש לו להוסיף מן ההדס כמה שהוא רוצה, להידור מצוה (זהו לשון התכלאל). כן הוא המנהג קדמון. וכן סברת הרמב"ם (פרק ז' דין ז', ורב פלטוי גאון, ושכן המנהג בשתי ישיבות. וכ"כ רבינו סעדיא גאון, ורב נטרונאי, ורב משה, וכל זה כדי לנאותו. עיין בספר המנהיג הלכות סוכה אות י"ח ואות י"ט. ומסיים, ומשמתי שיש מקומות שנותנים בלולב ס"ח בדים של-הדס, כמנין לולב. ואני מצאתי, מצוה מן המובחר להיות בלולב עלין כמנין לולב עכ"ל. וכ"כ האגור סימן תתרמ"ד שכן סברת רב יהודאי גאון, ובעל הדברות, וה"ר יונה, והרשב"א, ורבינו האי גאון, ושכן המנהג, דלא כבעל הלכות גדולות יע"ש. וכן סברת הגאון מהר"ר יצחק אבהב במגורת המאור שלו פ"ב בפרקי סוכות וכו'. כולם יחד מסכימים דלמצוה יוסיף בהדס. וכ"כ מגיד משנה שדין תוספת ההדס מוסכם הוא וכו' עכ"ל מהרי"ץ.

ומלבד רבוותא שהזכיר מהרי"ץ, יש להוסיף שכן כתב רב עמרם גאון בתשובה שהובאה בשע"ת סימן ש"ב וז"ל, עכשיו נהגו במקומינו במתיבתא כמה דורות שלא לפחות מס"ח בדין מנין לולב, ויש מי שעושה ע' וכו', ויש מי שעושה ס"ט וכו' ע"ש. וכיו"ב הביא הרי"ץ גיאת דף ק"ד בשם רב שר שלום גאון. וכן נזכר בדברי הרבה רבוותא המניינים שנהגו בהדסים וטעמיהם. [אולם המנהג פשוט אצלנו שמוסיפין בלא קפידיא על המנין, וכדברי הרמב"ם והתכאליל וכמה גאונים וראשונים שלא הזכירו מניין. ויש נוהגים גם אצלנו לעשות מניין ס"ח]. והריטב"א בחידושו לסוכה דף ל"ד: כתב דנהגו העולם להוסיף בהדס וערבה לפי שהוא נוי. והעיד שרבותיו נוהגים להוסיף הדס שוטה, ע"ש. והרי"אז כתב בלשון טוב להוסיף עליהם, כדלקמן. ומלשון שבלי הלקט סימן שנ"ח משמע שהבין דלרב האי תוספת ההדס חובה היא, ע"ש. אלא שהוא עצמו סובר שאין בזה חובה.

ולא עוד אלא שהרמב"ם בתשובה כתב שלא מצינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס, ע"ש. משמע שענין תוספת ההדס מוזכר בהדיא בגמרא. וכבר עמדו על זה המפרשים למצוא מקורו. ובשבלי הלקט סימן שנ"ח ובספר האגור סימן אלף י"ד למדו כן מלשון הירושלמי, ע"ש. ורבינו הנגאל פירש שזהו מאי דתנן בסוכה דף מ"ב. ביום טוב מוסיפין, דקאי על ההדס. והנצי"ב במרומי שדה פירש מה שאמרו בגמרא סוכה דף מ"ה. כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן, דמירי שמוסיף בהדס, והביא ראיות לזה, ע"ש. גם אליבא דפירוש רבינו ישעיה שהביא הרא"ש בסוכה פ"ג סימן י', משמע דמנהג זה מימות הש"ס, ע"ש.

ולענין טעם המנהג, כבר נתבאר בדברי מהרי"ץ שהובאו לעיל, שזהו להידור מצוה. וכן הביא הרי"ץ גיאת דף ק"ד בשם רב נטרונאי, זה שאנו מרבין בהדס, כדי לנאותו משום זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות, עשה לולב נאה (כדאיתא בשבת דף קל"ג ע"ב), עכ"ל. והרמב"ם (שם) כתב דנויי מצוה הוא. ומהרי"ץ (שם) הוסיף שיש תועלת גדול בזה, כדי שלא ימהר ליבש ולכמוש, כי איש את אחיו יעזורו. משא"כ בהיות שלושה לבד, ממהר ליבש ולכמוש מיום שני וניטל כל הדרו, לא תואר ולא הדר, עכ"ל. וז"ל הרי"א, וטוב להוסיף עליהם, שדרכם להשיר עליהן ושמא יפסלו. ועוד נוי מצוה הוא שיהא לולב מסובב בהדסים וכו' ע"ש. ועוד שבמשך ימי החג הרבה פעמים נושרים רוב העלין ומיפסיל, כמו שהעירו האחרונים שהעולם נכשלים בזה וצריכין להחליף חדשים. משא"כ לדידן שהכשרים נשמרים בפנים האגודה, והנושרים הם מן הנוספים שמבחיץ והם אין קפידיא כלל.

ולשאלה מדוע בקהילות אחרות אין נוהגים להוסיף הדס, הגה מתוך כל האמור לעיל נתבאר דמעיקרא היה המנהג פשוט בקהילות ישראל להוסיף הדס, וגם בזמן הגאונים. ובספר המנהיג איתא שמנהג כל ישראל למלאות בהדס לנאותו, ע"כ. אלא שאח"כ נתבטל המנהג בשאר קהילות ישראל, לפי שהששו למה שכתבו הפוסקים בשם הגאון בעל הלכות גדולות שפוסל להניח בלולב הדס שוטה נוסף על השלושה בדין עבות (עיין טור ובית יוסף ושולחן ערוך סימן תרנ"א סעיף ט"ו). לפיכך אף דלרובא דרבוותא כשר ומצוה נמי איכא להוסיף הדס, מ"מ לא הוי לעיכובא, ואין זה כדאי מאחר דלבעל הלכות גדולות פוסל בכך המצוה. אולם לאחר העיון נתברר שאף בעל הלכות גדולות לא פסל הדס שוטה שאינו

משולש, שכן כתב בהלכות לולב וז"ל, והאיי הדס שוטה פסול להושענא בין לחודיה ובין בהדי אסא אחרינא. והיכי דמי הדס שוטה, דרברבן טרפיה ופתיין, עכ"ל. ופירוש רברבן טרפיה ופתיין, גדולות עליו ורחבות. נמצא שלא פסל אלא אותן שעליהן גדולים ורחבים, שהן מין אחר ואסור משום בל תוסיף, אע"פ שהוא משולש. אבל הדס שוטה שאינו משולש, מודה בעל הלכות גדולות לסברת שאר הגאונים שאינו פסול עם הכשרים, שאינו מין אחר, וכפי שביאר רב פלטוי גאון (הביאו הרא"ש פרק לולב הגזול סימן י"ד) שהיה הוא גדל בערוגה אחת עם הדס משולש, ושויין במראה ובקומה. ואפילו שפסלו הכתוב למצות הדס, מ"מ מין אחד הוא ואין כאן בל תוסיף, מידי דהוה אסיב ועיקרא דדקלא דקיימא לן (סוכה דף ל"ו) דאוגרין בו את הלולב משום דמינא דדקלא הוא אע"פ שאינו כשר ללולב, ע"ש. והוה שכתב מהרי"ץ (שם) דמנהגנו להוסיף מהדס שאינו משולש, מסכים והולך ככולי עלמא, אין מי שיחלוק לומר דאסור משום בל תוסיף, כיון דמינא דהדס הוא, ע"ש. והפוסקים שכתבו בשם בעל הלכות גדולות שפוסל הדס שוטה בסתם, נראה שלא היו גורסים בדבריו עניין דרברבן טרפיה ופתיין. ומ"מ הנוסחא שלפנינו נראית נכונה, מה גם דלפי זה ארווחנא דלא לאפושי פלוגתא, שהרי כל הגאונים שראינו מסכימים פה אחד שמוסיפין הדס שוטה ושכן מנהג הישיבות, ולשיטתם נמצא דבעל הלכות גדולות יחיד נגדם.

ולפי זה חזרנו לומר שאין שום פיקפוק להדר במצוה זו ע"י תוספת הדסים. ומה שכתב מרן בשלחן ערוך סימן תרנ"א סעיף ט"ו דהמדקקים אינם מוסיפים על שתי ערבית ושלושה הדסים עבות, אף שאין מי שחולק להוסיף הדס שהוא עבות, נדחק המשנ"ב בביאור הלכה דאולי טעם המדקקים על פי הסוד שהביא הלבוש, שמניין שבע (לולב אחד ואתרוג אחד, שלושה הדסים ושתי ערבות) הוא כנגד שבע אבני ספירות הבנין, לכן טוב שלא להוסיף עליהם, ע"ש. וכבר כתבו כן כמה מקובלים, והיותר קדום שמצאתי שהזכיר המניעה מלהוסיף מפני זה הטעם הנסתר, הוא רבי' טודרוס הלוי בספר אוצר הכבוד ר"פ לולב הגזול, ע"ש. אולם כיון דרבינו האי גאון כתב בהדיא להוסיף הדס שוטה, ומשמעות לשונו חובה ולפחות מצוה, וידוע דכל ר' לא אניס ליה ויירד לחדרי המרכבה כמפורסם, ממילא יש לנו ללמוד דאין הכרע לומר דסודן של-דברים מוכיח כשיטה אחת מן הפוסקים, אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים, ולא יבצר מהם כוונה פנימית. ואמנם תרי מרבנן קמאי חכמי תימן המפורסמים בנגלה ונסתר, הלא הם מהרי"ץ צאהרי וצוק"ל בספרו צידה לדרך פרשת אמור, ומהר"ר יצחק ונה וצוק"ל בפעמוז זהב כת"י, נתנו טעמים על פי סודן של-דברים לתוספת ההדס, ע"ש. ועתה מצאתי עוד סמך גם על פי הסוד לתוספת ההדסים, ממה שכתב הרי"ץ דמן עכו בספרו מאירת עיניים דף ק"ע ונראה לו שהוא מהרשב"א, יע"ש.

אמור מעתה, אשרנו מה טוב חלקנו מה נעים גורלנו, שהחזקנו עד היום במנהגי אבותינו הקדושים נע"ג דור אחר דור, ובכללם מנהג זה להרבות לנוי מצוה בהדס שוטה, דאיגלאי מילתא למפרע דבזה אין שום חולק לומר שיש בו צד איסור. ואדרבא הרבה מרבוותא ס"ל דמצוה מן המובהקת לעשות כן משום זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות. ומה יפה מאד ירושתנו, שעל זה אמרו בגמרא כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן.

(תשובה זו מובנת על דברי הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א בספריו בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות לולב מדף רכ"ב ואילך (שם נתבאר העניין באריכות ובעומק העיון, בראיות ברורות ונכונות), ועיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר סימן ק"ז אות י"ט)

צילום מטבע קדום מימות בי